

ELWIRA JOLANTA KRYŃSKA
Uniwersytet w Białymstoku

DOI: 10.17460/PHO_2018.1_2.07

NAUCZYCIELE W ODRODZENIU POLSKI I CZŁOWIEKA W NARRACJI STANISŁAWA MAUERSBERGA (1924–2012)

WPROWADZENIE

Nauczyciel, jak wiadomo, jest kluczowym ogniwem procesu dydaktyczno-wychowawczego w sferze edukacji. Prawda ta odnosi się także do kształcenia na poziomie akademickim, ponieważ w czasie wykładów, ćwiczeń, seminariów bądź warsztatów nauczyciel odgrywa różne role – tworzy pewną rzeczywistość na podstawie znanego mu scenariusza, wyznacza założenia i poglądy oraz decyduje o ich interpretacji. Niewątpliwie *grane* role, jak twierdzi Erving Goffman, mogą mieć różną wartość moralną¹, stąd też odwołanie się do wzorów osobowych nauczycieli akademickich utożsamiających się ze swoją rolą i wiarygodnych, tych, którzy odegrali szczególną rolę w służbie edukacji akademickiej, jest ze wszech miar uzasadnione ze względów poznawczych, ale też społecznych.

Wyrażając poważanie wobec uznanych autorytetów akademickich potwierdzamy, iż zawód nauczyciela to profesja, której *przedstawiciele cechuje świadomość służby społecznej, wyjątkowe powołanie, w tym także stanie na straży obowiązujących już systemów normatywnych*².

Jak mawiał Albert Einstein: *tylko wzorowanie się na wielkich i kryształowo czystych charakterach rodzi piękne idee i szlachetne czyny*³, o czym bezwzględnie należy pamiętać, ponieważ współczesny nauczyciel pracuje i żyje w świecie, który nie jest światem *oczywistości, pewności i spokoju. Coraz częściej jest on*

---

¹ E. Goffman, *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa, PIW, 1981; B. Wojtasik, *Doradca w teatrze życia poradni*, w: *Dramaturgia poradnictwa*, red. A. Kargulowa, Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, 1996.

² B. Kutrowska, *Spojrzenie na rolę nauczyciela z perspektywy różnych oczekiwań społecznych*, w: *Nauczyciel – misja czy zawód?: społeczne i profesjonalne aspekty roli*, red. P. Rudnicki, B. Kutrowska, M. Nowak-Dziemianowicz, Wrocław, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2008, s. 49.

³ Internet, (dostęp: 19.03.2018 r.), dostępny: <https://slynn-cytaty.pl/autorzy/albert-einstein>

*areną konfliktu kultur i wartości oraz miejscem, gdzie jednostki nie potrafią zdefiniować swojej roli w otoczeniu społeczno-kulturowym*⁴.

Co więcej, profesor Stefan Kunowski był przekonany, że w świecie, w którym zauważa się kryzys autorytetów, niezbędne jest wzorowanie się na osobach, których wysoka wartość moralna wywołuje w uznającym ją chęć naśladowania⁵, ponieważ wychowanie to oddziaływanie wzorów, zwłaszcza pokoleń starszych na młodsze, to ukazywanie określonego ideału, który pozwoli na przygotowanie młodego pokolenia do przyszłego życia⁶. Stanowisko S. Kunowskiego nie jest odosobnione. W obszarze nauk społecznych w różnych koncepcjach pedagogicznych można odnaleźć interpretację wychowania w kontekście kreowanego wzoru osobowego. Na przykład według Floriana Znanieckiego rozwój nowej cywilizacji, służącej człowiekowi i przyrodzie, związany jest z wychowaniem ludzi *mądrych i dobrych*⁷. Przy czym w środowisku akademickim, zdaniem Znanieckiego, wzorcem o ugruntowanej pozycji był uczony-filozof będący wizjonerem działającym zgodnie z określonymi wartościami społecznymi (humanizm, dobro ludzkości), ponieważ uczyony *Musi wyznaczać kierunki działaniom, które – jak wierzył Znaniecki – powinny nade wszystko sprawić, by ludziom żyło się lepiej*⁸.

Natomiast Józef Koziński za właściwe w procesie wychowania uznaje realizowanie wizji człowieka transgresyjnego, to jest wielowymiarowego, który ma zdolność przekraczania granic materialnych, społecznych i symbolicznych, człowieka intencjonalnie wychodzącego poza to, czym jest i co posiada, którego celem działań transgresyjnych jest przekroczenie dotychczasowych granic związanych ze zdobyciem lub stworzeniem nowych, pozytywnych wartości. Zastosowane tu ograniczenie do wartości pozytywnych jest o tyle uzasadnione, że, jak twierdzi Marek Tański, sam autor koncepcji człowieka transgresyjnego *stara się dowieść, przyjmując bezwiednie, koncepcję reprezentacjonistyczną, że istniały w historii jednostki, które pociągła zniewalająca moc wartości najwyższych, łącznie z absolutnymi. Były to osoby o ponad przeciętnej wrażliwości i występowały jako reprezentacyjna awangarda w imieniu człowieczeństwa indywidualnego, społecznego i gatunkowego, widząc głębiej i dalej*⁹.

Trudno odnosić się do roli nauczyciela bez odwołania się do pracy Jana Władysława Dawida *O duszy nauczycielstwa*. W rozprawie tej autor dobitnie podkreślił, że w żadnym innym zawodzie *c z ł o w i e k nie ma tak wielkiego*

⁴ J. Pyżalski, *Wstęp*, w: *Nauczyciel w ponowoczesnym świecie. Od założeń teoretycznych do rozwoju kompetencji*, red. J. Pyżalski, Łódź, Wyd. theQ studio, 2015, s. 4.

⁵ *Słownik języka polskiego*, T. 3, red. M. Szymczak, Warszawa, PWN, 1981, s. 877.

⁶ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa, Wydawnictwo Salezjańskie, 1993, s. 198.

⁷ F. Znaniecki, *Ludzie teraźniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa, PWN, 2001.

⁸ F. Znaniecki, *Przedmiot i zadania nauki o wiedzy*, w: tegoż, „*Myśl i rzeczywistość*” i *inne pisma filozoficzne*, Warszawa, PWN, 1987, s. 383.

⁹ J. Koziński, *Koncepcja transgresyjna człowieka: analiza psychologiczna*, Warszawa, PWN, 1987; M. Tański, *Racjonalność transgresyjna – wybrane zagadnienia*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, 2014, s. 49.

znaczenia, jak w zawodzie nauczycielskim¹⁰. Może się zdarzyć, że na przykład *Architekt może być złym człowiekiem i zbudować dom ładny i wygodny [...]'*¹¹, ale w przypadku nauczyciela *zły człowiek jest sprzecznością w samym określeniu, niemożliwością*¹². O istocie nauczyciela, tego z urodzenia i powołania, według Dawida, stanowi jego *objaw duchowego życia*. Wzorcowy nauczyciel bowiem wyróżnia się tym, że: *Cechą jego jest silne poczucie duchowej wspólności i jedności z innymi*¹³. Nauczyciel, który posiada *żywe poczucie duchowej wspólności z innymi [...] czuje on za innych*¹⁴ i dąży do ich *udoskonalenia*. W tym przejawia się istota nauczycielskiego powołania, które Dawid określa jako *m i ł o ś ć d u s z l u d z k i c h* (!). Jest to *m i ł o ś ć*, ponieważ w rozumieniu Dawida człowiek *wychodzi poza siebie*, troszczy się bezinteresownie o innych, jest to *m i ł o ś ć d u s z*, bo przedmiotem jej jest *wewnętrzna duchowa treść człowieka, jego dobro moralne, jego oświecenie i udoskonalenie jako istoty duchowej*¹⁵. Dla nauczyciela z takim powołaniem każdy nowy uczeń to jakby *rozszerzenie i przyrost własnej jego jaźni*¹⁶, to nowe zadanie do spełnienia w zakresie jego własnego, osobistego życia.

Nakreślony typ nauczyciela nie jest wynikiem wyobraźni. Według J. W. Dawida taki typ nauczyciela istnieje – człowieka, który kocha dusze swoich uczniów.

Ta *m i ł o ś ć d u s z*, o której pisał Dawid, była (i jest) źródłem entuzjazmu i główną tajemnicą powodzenia pracy dydaktyczno-naukowej Profesora Stanisława Mauersberga – znanego i cenionego humanisty, orędownika polskiej tradycji oświatowej, kontynuatora kunsztu naukowego intelektualistów z Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, wnikliwego obserwatora życia społecznego i autora renomowanych publikacji, znamenitego nauczyciela i wychowawcy studentów i dyplomantów, Mistrza Nauki i szlachetnego Człowieka.

Niewątpliwie Stanisław Mauersberg tę wielką wrażliwość, serdeczność, ciepło, z jakim odnosił się do swoich uczniów, umiejętność przekazu naukowego i oddziaływania wychowawczego wyniósł z domu rodzinnego.

Profesor Mauersberg jest też uosobieniem ideału myśliciela, który wywołuje chęć godnego naśladowania, łączy bowiem w sobie dwa wymagania, tj. doskonałości w spełnianiu jego funkcji specjalnej, związanej z pozycją uczonego-filozofa będącego wizjonerem, oraz służby publicznej, czyli działania dla dobra grupy zgodnie z obowiązującym systemem normatywnym.

¹⁰ J. W. Dawid, *O duszy nauczycielstwa*, Warszawa, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, 1927, s. 6.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, s. 7.

¹³ Tamże, s. 10.

¹⁴ Tamże, s. 10–11.

¹⁵ Tamże, s. 11.

¹⁶ Tamże.

Ponieważ cechowała Go świadomość służby społecznej i wrażliwość duchowa, w Jego dorobku naukowym honorowe miejsce zajmują nauczyciele, którzy w przekonaniu Profesora przyczynili się do odrodzenia Polski i człowieka.

Tym samym wykonali zadanie, które postawił przed nimi Marszałek Józef Piłsudski w przemówieniu wygłoszonym na zjeździe nauczycielskim we wrześniu 1923 r. Zwracając się do nauczycieli, powiedział: *Odrodzić dusze ludzkie, zmienić człowieka, zrobić go lepszym, wyższym, potężniejszym i silniejszym – oto wasze zadanie! [...] jesteście tymi, którzy w odrodzeniu Polski i człowieka macie największe prawo do zasługi*¹⁷. Zalecenie to było niejako lejtmotywnym dziełem Profesora z zakresu pedeutologii.

POWOŁANIE DO NAUCZANIA I WYCHOWANIA

Stanisław Witold Mauersberg urodził się 26 lipca 1924 r. w Godziembowie (powiat lubartowski) w rodzinie nauczycielskiej jako jedyne dziecko Antoniego, kierownika miejscowej zbiorczej szkoły powszechnej, i Anny – nauczycielki.

W życiu Stanisława Mauersberga ojciec odegrał szczególną rolę. Jak wspominał po latach, to właśnie ojciec *wprowadził go w zaczarowany świat książek i rozbudził w nim pasję czytelnictwa*¹⁸. Natomiast matka wprowadziła Go w świat pedagogiczny. Również babcia Stanisława Mauersberga, Maria Popkowska, była *uzdolnioną nauczycielką ludową*, co potwierdzono w wydanym Jej *Świadectwie Kursów dla nauczycieli Ludowych w Mińsku Lubelskim*¹⁹. W tym kontekście można uznać, że Profesor poświęcił się pracy pedagogicznej zgodnie z rodzinną tradycją, ponieważ zawód nauczyciela otrzymał niejako w dziedzictwie.

Niestety, ojciec Stanisława Mauersberga zmarł w 1942 r., po zarażeniu się od uczniów bardzo groźnym w czasie wojny tyfusem płamistym.

Po śmierci ojca S. Mauersberg z konieczności podjął pracę jako robotnik kolejowy. Praca ta uchroniła Go przed wywiezieniem na roboty do Niemiec. Po ukończeniu w 1943 r. dwuletnich wieczorowych Wyższych Kursów Handlowych został przeniesiony do biura kolejowego²⁰.

Po zajęciu Lublina przez Armię Czerwoną i Armię Kościuszkowską w lipcu 1944 r. jako dwudziestoletni młodzieniec wstąpił na ochotnika do Wojska Polskiego i został skierowany do Oficerskiej Szkoły Piechoty w Lublinie, którą ukończył w lutym 1945 r. w stopniu podporucznika, a następnie służył w pierwszym zapasowym pułku w Warszawie. Po zdemobilizowaniu w końcu 1945 r. Stanisław Mauersberg powrócił do Lublina i podjął pracę pedagogiczną.

¹⁷ S. Łukasiewicz, *Nauczyciele*, Warszawa, WSiP, 1936, s. 3, cyt. za: S. Mauersberg, *Szkola i nauczyciel Drugiej Rzeczypospolitej w literaturze pięknej i pamiętnikarskiej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1991, t. 34, s. 151.

¹⁸ M. Walczak, *Życie, działalność pedagogiczna i naukowa Profesora Stanisława Witolda Mauersberga*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4, s. 10.

¹⁹ Zbiory rodzinne Jerzego Mauersberga, syna; Polska Macierz Szkolna Ziemi Mińskiej, *Świadectwo Kursów dla nauczycieli ludowych w Mińsku Lubelskim*, wydane przez Radę Pedagogiczną w dniu 21 czerwca 1918 r.

²⁰ M. Walczak, *Życie, działalność...*, s. 7.

Obycie dydaktyczne zdobył w szkole powszechnej w Pliszczynie, w której pracowała jego matka. Początkowo był zatrudniony jako niekwalifikowany nauczyciel, zaś w wyniku systematycznego podwyższania kwalifikacji zawodowych i dzięki sukcesom w pracy pedagogicznej szybko awansował. Pełnił funkcję kierownika szkoły, następnie powiatowego inspektora, a w końcu naczelnika jednego z Wydziałów w Ministerstwie Oświaty, skąd odszedł na własną prośbę w 1964 r.

W listopadzie 1951 r. ożenił się z Danutą Sierakowską, absolwentką psychologii Uniwersytetu Warszawskiego²¹. Danuta Mauersbergowa była ukochaną żoną i przyjaciółką oraz pierwszym czytelnikiem i recenzentem prac badawczych męża. W 1957 r. urodził im się syn Jerzy.

Pełniąc funkcję naczelnika Wydziału Programów Szkół Ogólnokształcących w Ministerstwie Oświaty, równocześnie studiował na Wydziale Filologii Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. W 1959 r. ukończył studia z wynikiem bardzo dobrym, broniąc pracę magisterską przygotowaną pod kierunkiem prof. dr. Zygmunta Jakubowskiego pt. *Główne kierunki rozwoju twórczości literackiej Antoniego Słonimskiego*²².

Zdobyte doświadczenie z zakresu zarządzania i administrowania oświatą wykorzystał z wielkim powodzeniem w pracy naukowej, a także dydaktycznej, podjął bowiem trud kształcenia młodzieży akademickiej w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej w Warszawie²³ (obecnie Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej). Prowadzone przez Niego wykłady z historii wychowania i seminaria magisterskie cieszyły się dużą popularnością i uznaniem wśród studentów. Mimo że w 1994 r. przeszedł na emeryturę, to nadal był niezwykle aktywny naukowo i z dużym zaangażowaniem włączał się w promowanie młodej kadry naukowej.

Wielokrotnie pełnił funkcję promotora prac doktorskich, opiekuna naukowego i recenzenta prac habilitacyjnych i profesorskich. Wypromował pięciu doktorów: Wojciecha Gasika (temat pracy doktorskiej: *Kształcenie nauczycieli szkół specjalnych w Polsce do 1939 r.*; praca wydana drukiem w Warszawie w 1991 r.), Elwirę J. Kryńską (*Szkolnictwo ogólnokształcące w województwie białostockim 1944–1948*, dysertacja była podstawą wydania książki w Białymstoku w 1992 r.), Teresę Jaroszk (Julian Aleksander Smulikowski 1880–1914, Olsztyn 1996), ks. Jana Usiádka (*Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych*, Olsztyn 1998) i Marzenę Pękowską (*Lwowskie zakłady dla głuchych i niewidomych dzieci w latach 1830–1914*, Kielce 2003). Był też recenzentem kilkunastu prac doktorskich (w tym: prof. Hanny Markiewiczowej) i rozpraw habilitacyjnych (w tym piszącej

²¹ Tamże, s. 8.

²² Praca magisterska w zbiorach rodzinnych syna – Jerzego Mauersberga.

²³ A. Dziurlikowska, „Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki w PAN w roku 1980, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1982, nr 27/1, s. 229.

te słowa Elwiry J. Kryńskiej – *Polski Biały Krzyż (1918–1961)*, Białystok 1997) oraz profesorskich (E. J. Kryńska, *Skazane za patriotyzm. „Druha konspiracja” na Białostocczyźnie 1945–1956*, Białystok 2012).

Stanisław Mauersberg był Mistrzem, dzięki któremu pokonywanie kolejnych etapów kariery zawodowej było zupełnie naturalne. Profesor wspierał i rozwijał potencjał badawczy swoich uczniów, uczył żarliwości poznania badanej rzeczywistości historyczno-oświatowej. Był cierpliwym nauczycielem, który skrupulatnie poprawiał, weryfikował i uzupełniał niedociągnięcia „młodego” badacza. Były to inspirujące konsultacje, w czasie których – mimo olbrzymiej życzliwości Profesora wobec adeptów nauki – nie było miejsca na jakąkolwiek taryfę ulgową.

Jego sprawność badawcza i intelektualna była powszechnie znana i budziła ogromne uznanie, choć Profesor Mauersberg był Człowiekiem nadzwyczaj skromnym i życzliwym. Ci, którzy Go znali, charakteryzowali Profesora jako godnego podziwu [...] *dobrego człowieka i przyjaciela, a także wybitnego naukowca*²⁴, posiadającego *olbrzymią wiedzę i rzadki dar jej przekazywania*²⁵. Był to *człowiek – jak twierdzą – Nie jakiś jeden z tłumu, ale ważny, bliski, serdeczny, niepowtarzalny*²⁶, *nieślychanie delikatny, dbający, aby nie zrobić przykrości rozmówcy [...]. Mimo tej delikatności i subtelności Profesor potrafił bardzo twardo prezentować swoje stanowisko, zabiegać o sprawy ważne*²⁷.

ZAINTERESOWANIA I OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE

Profesji badawczej Stanisław Mauersberg uczył się od uznanych autorytetów nauki – Profesorów: Mariana Falskiego²⁸, Tadeusza Pasierbińskiego²⁹, Łukasza

²⁴ L. Grochowski, *Profesor Stanisław Mauersberg (1924–2012). Wspomnienia o człowieku, przyjacielu i uczonym*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4, s. 15.

²⁵ H. Markiewiczowa, *Był taki profesor...*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4, s. 23.

²⁶ Ks. E. Walewander, *Człowiek pełen wiedzy i miłości do bliźniego. Stanisław Mauersberg (1924–2012)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4, s. 26.

²⁷ W. Gasik, *Nie pozwolimy umrzeć po raz drugi. Wspomnienie o Profesorze Stanisławie Mauersbergu*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4, s. 30.

²⁸ Marian Falski (1881–1974) był asystentem prof. Władysława Heinricha na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1917 r. obronił pracę doktorską, której promotorem był prof. W. Heinrich; R. Wroczyński, *Marian Falski i reformy szkolne w Rzeczypospolitej*, Warszawa, PWN, 1988, s. 62.

²⁹ Tadeusz Pasierbiński (1901–1968), polski pedagog i działacz oświatowy. Ukończył studia polonistyczne i filozoficzne na Uniwersytecie Jagiellońskim (doktorat z filozofii 1930 r.). Lata okupacji spędził w obozach jenieckich w Niemczech, gdzie po zakończeniu wojny zorganizował Centralę Szkolnictwa Polskiego. W latach 1949–52 był zastępcą pełnomocnika rządu polskiego do walki z analfabetyzmem. Od 1952 samodzielny pracownik naukowy WSP w Warszawie. W latach 1960–64 prodziekan i dziekan Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego, a od 1964 – profesor tej uczelni. Zajmował się problematyką walki z analfabetyzmem, organizacją i zarządzaniem oświatą; *Tadeusz Pasierbiński: nauczyciel, działacz oświatowy, uczony*, red. T. Pasierbiński, S. Krawcewicz, Z. Marciniak, Z. Radwan, Warszawa, PWN, 1973.

Kurdybachy³⁰, Jana Dobrzańskiego³¹, Bogdana Suchodolskiego³² i Ryszarda Wroczyńskiego³³.

W 1965 r., gdy S. Mauersberg rozpoczął pracę w Polskiej Akademii Nauk, początkowo jako starszy asystent w Pracowni Ustroju i Organizacji Szkolnictwa, kierował nią profesor Marian Falski. Po latach Profesor z wielką satysfakcją wspominał, że profesor Marian Falski *uczył Go dociekliwości naukowej, krytycyzmu i analizy statystycznej*. W jednym z artykułów dotyczących M. Falskiego S. Mauersberg pisał: *W badaniach nad ustrojem szkolnictwa Falski stosował metodę statystyczną, którą doprowadził do doskonałości [...] Miał wielką wiedzę, długoletnie doświadczenie, był najwyższej miary znawcą problematyki ustrojowej szkolnictwa w skali daleko przekraczającej granice Polski, ale był krytyczny, nieustępliwy, twardo obstawał przy swoich racjach, obnażał błagę,*

³⁰ Łukasz Kurdybacha (1907–1972), absolwent historii na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie uzyskał także stopień doktora oraz habilitację. Od 1951 r. profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1963–1968 kierownik Pracowni Dziejów Oświaty PAN, a w latach 1968–1970 dyrektor Instytutu Pedagogiki UW, a także kierownik Katedry Historii Szkolnictwa i Oświaty; *Łukasz Kurdybacha, Pisma wybrane*, t. I, red. J. Miąso, Warszawa, WSiP, 1976.

³¹ Jan Dobrzański (1901–1997), brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1922 r. ukończył gimnazjum w Żółkwi. W latach 1922–1926 studiował historię na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. W 1932 r. uzyskał stopień doktora filozofii na tej uczelni. Rozprawę habilitacyjną przeprowadził na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 1946 r., gdzie prowadził Sekcję Pedagogiczną na Wydziale Nauk Humanistycznych. Od 1948 do 1950 r. na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej prowadził wykłady z historii wychowania dla studentów studiujących pedagogikę. W 1949 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego KUL. W latach 1945–1955 kierował Katedrą Historii Szkolnictwa KUL. Od 1951 do 1954 r. był prorektorem tej uczelni, a w latach 1956–1972 – profesorem UMCS. Od 1957 do 1958 r. pełnił funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego, a w latach 1958–1961 – prorektora tejże uczelni. W 1969 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego UMCS. Na emeryturę przeszedł w 1972 r.; K. Poznański, *Profesor Jan Dobrzański (1901–1997) in memoriam*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1997, t. XXXVIII, s. 3–9.

³² Bogdan Suchodolski (1903–1992), od 1938 profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, od 1946 profesor Uniwersytetu Warszawskiego, w latach 1958–1974 dyrektor Zakładu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk; pierwszy przewodniczący Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN (1953–1973); przewodniczący cyklu interdyscyplinarnych sesji naukowych Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000” PAN w Jabłonie; Doctor honoris causa Uniwersytetu w Berlinie, Uniwersytetu im. Łomonosowa w Moskwie, Uniwersytetu w Padwie, Akademii Nauk Pedagogicznych w Berlinie, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Uniwersytetu Warszawskiego; *Bogdan Suchodolski – osoba i myśl*, red. I. Wojnar, Warszawa, PAN, 2014.

³³ Ryszard Wroczyński (1909–1987) – w latach 1928–1934 studiował filologię polską, filozofię i pedagogikę na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1938 doktoryzował się na UJ w dziedzinie nauk filozoficznych na podstawie rozprawy *Idee filozoficzne Aleksandra Świętochowskiego*. W 1949 habilitował się na Uniwersytecie Łódzkim, przedkładając rozprawę *Programy oświatowe pozytywizmu w Polsce na tle społecznym i gospodarczym*. W 1952 został mianowany docentem Uniwersytetu Wrocławskiego. Od 1955 do 1967 r. był profesorem nadzwyczajnym, a od 1968 – profesorem zwyczajnym Wydziału Psychologii i Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1971–1979 pełnił funkcję dyrektora Instytutu Pedagogiki UW. Wykładał w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Współpracował z Heleną Radlińską w tworzeniu polskiej pedagogiki społecznej. Przez wiele lat był przewodniczącym Rady Naukowej Pracowni Dziejów Oświaty PAN, przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Naukowego Kultury Fizycznej i przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Badań Pedagogicznych w Warszawie; J. Hellwig, *Ryszarda Wroczyńskiego (1909–1987) wkład do historii wychowania: w dziesiątą rocznicę śmierci*, „Chowanna” 1992, nr 2, s. 84–93; T. Nowacki, *Poglądy pedagogiczne Ryszarda Wroczyńskiego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1988, nr 3, s. 286–287.

*pustosłowie, manipulowanie statystyką, toteż nie był łatwym partnerem dla administratorów o ograniczonych horyzontach*³⁴.

Stanisław Mauersberg, pozostając pod opieką naukowo-organizacyjną Mariana Falskiego, równocześnie prowadził badania związane z tematyką pracy doktorskiej pod kierunkiem naukowym prof. dr. Tadeusza Pasierbińskiego. Obrona dysertacji zatytułowanej *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939* odbyła się 21 lutego 1967 r. w Uniwersytecie Warszawskim³⁵. Ze względu na wyjątkową wartość merytoryczną obronionej monografii już w 1968 r. została ona wydana przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Ponadto w 1968 r. S. Mauersberg został przeniesiony jako adiunkt do Samodzielnej Pracowni Dziejów Oświaty, którą kierował profesor Łukasz Kurdybacha, a zastępował go wówczas docent Józef Miąso³⁶.

Dodatkowo w latach 1967–1974 Mauersberg wykładał w Studium Oświaty Kultury TWP, gdzie opracował skrypt z *Dziejów oświaty dorosłych* (trzy wydania: 1972, 1977, 1981)³⁷.

W 1974 r., na podstawie książki *Reforma szkolnictwa w Polsce w latach 1944–1948*, S. Mauersberg uzyskał w Uniwersytecie Warszawskim stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii wychowania. Recenzentami w przewodzie habilitacyjnym byli profesorowie: Jan Dobrzański, Marian Falski, Ryszard Wroczyński i Janusz Żarnowski³⁸.

W roku 1974, w którym S. Mauersberg habilitował się, nastąpiło połączenie Zakładu Historii Nauki i Techniki z Pracownią Dziejów Oświaty. Nowa placówka przyjęła nazwę Zakład Historii Nauki, Oświaty i Techniki. Po trzech latach działalności Zakład otrzymał status instytutu, przekształcając się w 1977 r. w Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki. Kierownictwo naukowe placówki pozostało w dalszym ciągu w ręku profesora Józefa Miąso (dyrektor), profesora Jerzego Dobrzyckiego (zastępca dyrektora do spraw naukowych) i doc. Stanisława Mauersberga, który pełnił funkcję zastępcy dyrektora do spraw ogólnych³⁹.

³⁴ S. Mauersberg, *Marian Falski jako teoretyk ustroju szkolnego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1981, nr 4, s. 499.

³⁵ Dyplom doktorski Stanisława Mauersberga wydany przez Uniwersytet Warszawski. Stopień doktora nauk humanistycznych został nadany uchwałą Rady Wydziału Pedagogicznego, podpisany przez rektora prof. dr. Stanisława Turskiego, dziekana prof. dr. Tadeusza Tomaszewskiego i promotora doc. dr. Mieczysława Pęcherskiego; dyplom w posiadaniu autorki artykułu.

³⁶ M. Walczak, *Życie, działalność pedagogiczna i naukowa Profesora Stanisława Witolda Mauersberga*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4, s. 8.

³⁷ Tamże.

³⁸ S. Mauersberg, *Reforma szkolnictwa w Polsce w latach 1944–1948*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974. Dyplom doktora habilitowanego nauk humanistycznych nadano w zakresie historii wychowania – standardowo na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej – uchwałą Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki UW; dyplom podpisany przez rektora prof. dr. Zygmunta Rybickiego i dyrektora Instytutu doc. dr hab. Jadwigę Walczyń; dyplom w posiadaniu autorki artykułu.

³⁹ A. Dziurlikowska, *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki w 1977 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1978, nr 23/3–4, s. 789.

W tym czasie Instytut był koordynatorem badań naukowych w ramach Problemu Międzyresortowego III.II – *Nauka i oświata w dziejach Polski jako czynnik postępu społecznego, gospodarczego i kulturalnego*. Przewidziane w Problemie Międzyresortowym III.II zadania były realizowane przez pracowników i współpracowników skupionych w zespołach naukowych działających w trzech grupach tematycznych: 1) *Dzieje nauki polskiej ze szczególnym, uwzględnieniem nauki nowożytnej oraz jej roli w upowszechnianiu oświaty i myśli technicznej*, 2) *Dzieje edukacji narodowej jako warunku postępu nauki i jako czynnika kształtowania i rozwoju świadomości narodowej*, 3) *Najważniejsze osiągnięcia badawcze uczonych polskich i ich oddziaływanie w nauce światowej*. W badaniach tych oprócz Profesora Mauersberga uczestniczyli m.in.: prof. Józef Babicz, (wówczas) dr Kalina Bartnicka, doc. Tadeusz Bieńkowski, prof. Paweł Czartoryski, prof. Jerzy Dobrzycki, dr Wanda Garbowska, doc. Bohdan Jaczewski, prof. Józef Miąso, doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, prof. Bogdan Suchodolski i doc. Małgorzata Terlecka.

Od rozpoczęcia badań prowadzonych przez kilka kolejnych lat Stanisław Mauersberg (wówczas docent) w obrębie drugiej grupy tematycznej pełnił funkcję kierownika badań w zakresie następujących tematów: *Rola nauczycieli w rozwoju oświaty i kultury od XVIII do XX wieku; Reformy oświatowe, szkolnictwa, oświata pozaszkolna i popularyzacja nauki w XX wieku i Rozwój oświaty i wychowania w Polsce Ludowej*⁴⁰. Natomiast w ramach trzeciej grupy tematycznej, dotyczącej edukacji narodowej oraz jej wpływu na postęp nauki i kierunki kształtowania świadomości narodowej, ukończył badania pt. *Działalność oświatowa TUR w Polsce Ludowej 1944–1948*, opublikowane w 1991 r.⁴¹

W dniu 19 lutego 1981 r. Rada Państwa nadała Stanisławowi Mauersbergowi tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych⁴².

Jego zainteresowania naukowe były zbieżne z pracą dydaktyczną i naukową realizowaną w PAN, koncentrowały się wokół problematyki historii oświaty i wychowania, zwłaszcza XX stulecia, specjalizował się w zagadnieniach myśli pedagogicznej, oświaty dorosłych, edukacji mniejszości narodowych, problematyce prawnej szkolnictwa oraz wpływach ideologii i polityki na oświatę.

Profesor Mauersberg jest autorem wielu fundamentalnych publikacji naukowych – zwartych i artykułów zamieszczonych w ogólnopolskich periodykach naukowych oraz pracach zbiorowych. Był też filarem zespołu redakcyjnego „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, kwartalnika Związku Nauczycielstwa Polskiego.

---

⁴⁰ Taż, *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki w 1977 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1979, nr 24/4, s. 854; Taż, *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w roku 1980*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1982, nr 27/1, s. 226.

⁴¹ S. Mauersberg, *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego w latach 1944–1948*, Wrocław, Wydawnictwo im. Ossolińskich, 1991.

⁴² Nominacja profesorska została podpisana przez Przewodniczącego Rady Państwa Henryka Jabłońskiego; dokument w zbiorach autorki artykułu.

Jego najbardziej znane książki to:

- *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939*,
- *Komu służyła szkoła w Drugiej Rzeczypospolitej? Społeczne uwarunkowania dostępu do oświaty* (1988),
- *Reforma szkolnictwa w Polsce w latach 1944–1948* (1974),
- *Szkolnictwo polskie po drugiej wojnie światowej (1944–1956)* (2005),
- *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w Polsce w latach 1945–1956* (2003).

Ostatnia wymieniona praca uzyskała nagrodę naukową przyznaną przez Wydział I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk na posiedzeniu plenarnym 21 listopada 2006 r. w dziedzinie pedagogiki im. Władysława Spasowskiego. Profesor Antoni Smolański, jeden z recenzentów książki, podkreślił, iż *Praca posiada charakter nowatorski nie tylko ze względu na jej przedmiot, ale także z uwagi na jej walory erudycyjne i solidne udokumentowanie źródłowe*⁴³. Wraz z Profesorem miałam zaszczyt odbierać przyznaną nagrodę, bowiem uczynił mi honor i zaprosił do współpracy nad nagrodzoną książką. Nagrodę wręczył prof. dr hab. Henryk Samsonowicz, Przewodniczący Wydziału I Nauk Społecznych PAN w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie w dniu 5 grudnia. Wręczeniu nagród towarzyszyła wspaniała uroczystość, w której uczestniczyły nie tylko osoby nagrodzone i przedstawiciele świata nauki, ale również mediów.

Choć to *Indoktrynacja młodzieży szkolnej...* przyniosła Profesorowi nagrodę, to jednak wszystkie Jego prace są wyrazem szacunku wobec człowieka i czytelnika. Nie tylko ze względu na ich problematykę, ale również solidne udokumentowanie i niezwykłą poprawność językową. Profesor ważył każde słowo i twierdził, iż *język polski jest tak piękny i bogaty, że potrafi w pełni wyrazić to, co pomyśli głowa*. Ta umiejętność trafnego i precyzyjnego formułowania myśli była Jego znakiem rozpoznawczym, kompetencją absolwenta Wydziału Filologii Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego oraz zagorzałego czytelnika literatury pięknej. Erudycja i wiedza Profesora nierzadko onieśmiały, zaś warsztat naukowy budził powszechne uznanie.

NAUCZYCIEL I JEGO WKŁAD W ODRODZENIE POLSKI I CZŁOWIEKA

Na dorobek naukowy Profesora składają się też publikacje związane z ideowością nauczycieli i ich kształceniem. Znamiennym przykładem stanowiska badawczego Profesora Mauersberga w sprawie systemu szkoły jednolitej, demokratycznej, bezpłatnej i dostępnej dla wszystkich, w której szczególnego znaczenia nabiera działalność nauczycieli mająca na celu podniesienie szkoły do roli instytucji kształcącej kulturowo i wychowawczo, są Jego publikacje dotyczące II Rzeczypospolitej. Tu należy wspomnieć przede wszystkim

⁴³ Cyt. za: A. Smolański, recenzja zamieszczona w: „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2003, nr 3–4, s. 247.

o wymienionej monografii *Komu służyła szkoła w Drugiej Rzeczypospolitej?...* oraz publikacjach zamieszczonych w pracach zbiorowych i w periodykach naukowych – „Dziejach Najnowszych”, „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym” i „Rozprawach z Dziejów Oświaty”⁴⁴.

Natomiast zagadnienia dotyczące nauczycieli i systemu szkolnictwa w latach 1944–1956 zostały dogłębnie przedstawione w przywołanej książce S. W. Mauersberga i E. J. Kryńskiej *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w latach 1945–1956* (Białystok 2003), a także w znanych i cenionych publikacjach, będących efektem współpracy z prof. Marianem Walczakiem. Są to prace obejmujące obszerne fragmenty wspomnień nauczycieli i uczniów z lat 1944–1956 zatytułowane *Na przełomie. Antologia relacji nauczycieli i uczniów z lat 1944–1956* (Warszawa 1996), a także wybór źródeł *Oświata polska w latach 1944–1956* (tom I – Warszawa 1999, tom II – Warszawa 2000) oraz książka pt. *Szkolnictwo polskie po drugiej wojnie światowej (1944–1956)* (Warszawa 2005).

Spośród prac będących świadectwem indoktrynacji polskiej szkoły warto przypomnieć ostatnie opracowanie, obejmujące wspomnienia nauczycieli, którego podstawy tworzył S. Mauersberg, zaś przygotował do druku M. Walczak i Witold Chmielewski. Publikacja ta została wydana już po śmierci prof. Stanisława Mauersberga i nomen omen została zatytułowana: *Pożegnanie ze szkołą. Spojrzenie wstecz nauczyciela emeryta* (Piotrków Trybunalski 2012).

Profesor Stanisław Mauersberg zmarł 16 sierpnia 2012 r. Uroczystość pogrzebowa odbyła się 24 sierpnia w kościele pod wezwaniem św. Karola Boromeusza na Cmentarzu Powązkowskim.

Profesor Mauersberg, jako Człowiek niezwykle skromny, unikał wszelkiego rodzaju rozgłosu, zaszczytów, jubileuszy. Myślę, że nawet w swoją ostatnią podróż udał się w czasie wakacji i urlopów, żeby nikomu nie sprawić kłopotu i oszczędzić smutnych chwil rozstania. Odszedł w ciszy i spokoju, gromadząc garstkę zaprzyjaźnionych osób.

Ale pozostały Jego myśli i słowa, wśród których szczególne miejsce zajmuje właśnie duchowość nauczyciela skorelowana z wymaganiami stawianymi szkole. Według Profesora Mauersberga *szkoła wymaga wartości, bo one kształtują człowieka. W szkole* – mówił Profesor w wywiadzie udzielonym Polskiej Agencji

---

⁴⁴ S. Mauersberg, *System oświaty a problem demokratyzacji społeczeństwa w Polsce (1918–1939)*, „Dzieje Najnowsze” 1980, nr 2, s. 3–21; artykuły opublikowane w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym”: *Trzydziestolecie szkoły ogólnokształcącej w PRL*, 1975, nr 3, s. 343–362; *Marian Falski jako teoretyk ustroju szkolnego*, 1981, nr 4, s. 486–501; *Orientacje ideologiczne w ruchu nauczycielskim w Polsce w latach 1918–1939*, 1985, nr 2, s. 183–202; *Szkoła średnia ogólnokształcąca jako droga awansu kulturalnego dzieci chłopskich w Polsce 1918–1939*, 1994, nr 1–2, s. 5–27; *Udział ruchu nauczycielskiego w budowie podstaw ustroju szkolnego Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej*, 1995, nr 1–2, s. 11–25; *Nauczyciel wobec indoktrynacji komunistycznej w latach 1947–1956*, 2004, nr 3–4, s. 53–58; *Wychowawca narodu (wybór fragmentów pism i przemówień Józefa Piłsudskiego – w 70. rocznicę jego śmierci)*, 2005, nr 3–4, s. 5–35; artykuły opublikowane w „Rozprawach z Dziejów Oświaty”: *Sejm Nauczycielski 1919 r.*, 1980, t. XXIII, s. 139–156; *Szkoła i nauczyciel Drugiej Rzeczypospolitej w literaturze pięknej i pamiętnikarskiej*, 1991, t. XXXIV, s. 125–174; *Wykonywanie obowiązków szkolnego w niepodległej Polsce (1918–1939)*, 1996, t. XXXVII, s. 155–176.

Prasowej w 2006 r. – *muszą być obecne uniwersalne, ogólnoludzkie wartości, bo to kształci osobowość człowieka*. I dodawał: *Za ich mądre wprowadzanie do szkoły odpowiada przede wszystkim nauczyciel, który sam jest pod względem ideowym ukształtowany, potrafi przekazywać swoją ideowość uczniom*. Podobnie jak Jan Władysław Dawid uważał, że kształcenie nauczycieli i pedagogizacja różnych fachowców – historyków, polonistów, matematyków, geografów i innych [jest ważna, ale – E. J. K.] *jest to przysposobienie czysto zawodowe, formalne, zwracające uwagę na sposób przekazywania wiedzy*. Niestety nie docenia się zupełnie wychowania, kształtowania osobowości człowieka⁴⁵.

Nad tym Profesor Mauersberg ubolewał. Uważał, iż w dzisiejszym świecie zmiennej cywilizacji należy sięgać do polskich tradycji oświatowych po to, aby szkoła odpowiadała polskim warunkom i potrzebom i była miejscem twórczej aktywności dziecka, podstawą której jest poszanowanie indywidualnej wolności.

W swoich pracach badawczych do tych polskich tradycji sięgał, uważał bowiem, że o taką szkołę upominał się już Minister WRiOP prof. Jan Łukaszewicz podczas Sejmu Nauczycielskiego 14 kwietnia 1919 r.⁴⁶ Upowszechniał też stanowisko Jana Gralewskiego, wg którego *Nauczyciel musi żyć się w Polskę – w jej przeszłość i teraźniejszość, w psychikę polskiego dziecka, stworzyć ognisko polskiej myśli twórczej* [...]⁴⁷.

Zaś w opracowaniu *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX–XX w.* o nauczycielach Drugiej Rzeczypospolitej S. Mauersberg napisał: *On [nauczyciel – E. J. K.] nadawał praktyczny kształt teoriom wychowania, on ostatecznie stanowił o obliczu polskiej szkoły i o treściach oświaty pozaszkolnej, wywierając bardzo znaczny wpływ na wychowanie dzieci i młodzieży*⁴⁸.

To dzięki właśnie nauczycielom Drugiej Rzeczypospolitej, twierdził Profesor Mauersberg, wychowanie szkolne i pozaszkolne przesycone było gorącym patriotyzmem, który najpełniejszy wyraz znalazł w latach wielkiej próby – podczas wojny i okupacji⁴⁹. Dostrzegali to również okupanci. W memoriale komendanta Policji Bezpieczeństwa i Policji Specjalnej Generalnej Guberni, dotyczącym tajnego nauczania, a skierowanym w sierpniu 1943 r. do Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy w Berlinie, stwierdzono: *Nikt w Polsce nie był większym patriotą niż profesor gimnazjalny, a także nauczyciel szkół powszechnych. Nikogo nie da się zapalić do sprawy narodowej bardziej niż młodzież, która posiada takich wychowawców*⁵⁰.

Nauczyciele, pisał S. Mauersberg, mimo zagrożenia utraty życia lub wolności, represji ze strony władz okupacyjnych trwali na posterunku, prowadząc tajne

⁴⁵ Za depeszą PAP z 5.12.2006 r.

⁴⁶ S. Mauersberg, *Sejm Nauczycielski 1919 r.*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1980, t. 23, s. 142.

⁴⁷ Tamże, s. 143.

⁴⁸ S. Mauersberg, *Wpływ oświaty na integrację społeczeństwa II Rzeczypospolitej 1918–1939*, w: *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX–XX*, red. H. Zieliński, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976, s. 103.

⁴⁹ Tamże, s. 106.

⁵⁰ Tamże, s. 106–107.

nauczanie, zgodnie z hasłem zawartym w *Testamencie* Juliusza Słowackiego: *Niech żywi nie tracą nadziei i przed narodem niosą oświaty kaganiec...*

Powojenna sytuacja polityczna kraju powodowała, iż nauczyciele tajnego nauczania niechętnie ujawniali swój w nim udział, nierzadko pomijając je milczeniem, jako że w latach 1944–1948 ukształtował się nowy system szkolnictwa polskiego i wytyczono nowe kierunki wychowania młodzieży, zgodne z wprowadzoną ofensywą ideologiczną.

Jednak wielu nauczycieli, jak pisał S. Mauersberg, na ogół było „porządnymi” ludźmi, którzy *Usiłowali bronić podstaw wiary, prawdy, godności ludzkiej, tradycji narodowej, miłości ojczyzny*⁵¹. I dodawał, że *Dzisiejsza słaba odporność społeczeństwa na powszechne kłamstwo, niesprawiedliwość, malwersację, złodziejstwo i rozkładowe prądy liberalne ma – jak sądził – swoje źródło m.in. w wieloletnim wpajaniu tzw. naukowego poglądu na świat oraz moralności socjalistycznej, negującej podstawowe wartości etyczne chrześcijańskiej kultury europejskiej*⁵².

Kreśląc obraz Profesora Stanisława Mauersberga, należy zauważyć – przyjmując za J. Kozieleckim koncepcję człowieka transgresyjnego – że był On człowiekiem wielowymiarowym, człowiekiem, który posiadał zdolność przekraczania granic materialnych, społecznych i symbolicznych, związanych ze zdobyciem lub stworzeniem nowych pozytywnych wartości. Pozostał przykładem jednostki, którą pociągała zniewalająca moc wartości najwyższych, łącznie z absolutnymi.

Profesor Stanisław Mauersberg był osobą o ponadprzeciętnej wrażliwości, występował w imieniu człowieczeństwa indywidualnego, społecznego i gatunkowego, widząc głębiej i dalej. Profesor był także nauczycielem z powołania, uznającym Dawidowską koncepcję miłości dusz⁵³, kontynuatorem tradycji rodzinnej, zaangażowanym narratorem epickim, twórcą wielowątkowych dzieł opowiadających o nauczycielach i ich służbie *w odrodzeniu Polski i człowieka*.

Jako uczennica Profesora Mauersberga mogę z dumą powiedzieć, że miałam wielkie szczęście – mogłam rozwijać się pod opieką naukową znakomitego Mistrza i najlepszego Przyjaciela, z którym nadal będę prowadziła dyskurs – tym razem duchowy, bo przecież:

*Przyjaźń jest jak most
przerzucony przez rzekę
dzielącą dwa brzegi.
Owe dwie linie – rzeka i most –
tworzą figurę krzyża –*

⁵¹ S. Mauersberg, E. J. Kryńska, *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w Polsce w latach 1945–1948*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana, 2003, s. 178.

⁵² S. Mauersberg, *Nauczyciel wobec indoktrynacji...*, s. 58.

⁵³ S. Mauersberg, *Szkoła i nauczyciel Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 152.

najwznieściejsze miejsce spotkania.
Tworzyć przyjaźń nie znaczy
zasypywać przestrzeń dzielącą ludzi,
lecz łączyć dwa przeciwległe brzegi⁵⁴.

Bo przecież Człowiek żyje tak długo, jak długo trwa pamięć o nim. Niech ta pamięć będzie wieczna.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania naukowe:

- Bogdan Suchodolski – osoba i myśl**, red. I. Wojnar, Warszawa, PAN, 2014.
- Dawid J. W., *O duszy nauczycielstwa*, Warszawa, NK, 1927.
- Goffman E., *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa, PIW, 1981.
- Kozielecki J., *Koncepcja transgresyjna człowieka: analiza psychologiczna*, Warszawa, PWN, 1987.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa, Wydawnictwo Salezjańskie, 1993.
- Kurdybacha L., *Pisma wybrane*, t. I, red. J. Miąso, Warszawa, WSiP, 1976.
- Kutrowska B., *Spojrzenie na rolę nauczyciela z perspektywy różnych oczekiwań społecznych*, w: *Nauczyciel – misja czy zawód?: społeczne i profesjonalne aspekty roli*, red. P. Rudnicki, B. Kutrowska, M. Nowak-Dziemianowicz, Wrocław, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2008.
- Łukasiewicz S., *Nauczyciele*, Warszawa, WSiP, 1936.
- Mauersberg S., *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w Polsce w latach 1945–1948*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana, 2003.
- Mauersberg S., *Reforma szkolnictwa w Polsce w latach 1944–1948*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974.
- Mauersberg S., *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego w latach 1944–1948*, Wrocław, Wydawnictwo im. Ossolińskich, 1991.
- Mauersberg S., *Wpływ oświaty na integrację społeczeństwa II Rzeczypospolitej 1918–1939*, w: *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX–XX*, red. H. Zieliński, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976.
- Pyżalski J., *Wstęp*, w: *Nauczyciel w ponowoczesnym świecie. Od założeń teoretycznych do rozwoju kompetencji*, red. J. Pyżalski, Łódź, Wydawnictwo theQ studio, 2015.
- Słownik języka polskiego*, T. 3, red. M. Szymczak, Warszawa, PWN, 1981.
- Tadeusz Pasierbiński: nauczyciel, działacz oświatowy, uczonec**, red. T. Pasierbiński, S. Krawcewicz, Z. Marciniak, Z. Radwan, Warszawa, PWN, 1973.
- Tański M., *Racjonalność transgresyjna – wybrane zagadnienia*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2014.

⁵⁴ R. Mleczko, *Przyjaźń to skarbcza zglębienie*, Częstochowa 1997.

Wojtasik B., *Doradca w teatrze życia poradni*, w: *Dramaturgia poradnictwa*, red. A. Kargulowa, Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, 1996.

Wroczyński R., *Marian Falski i reformy szkolne w Rzeczypospolitej*, Warszawa, PWN, 1988.

Znanecki F., *Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa, PWN, 2001.

Znanecki F., *Przedmiot i zadania nauki o wiedzy*, w: tegoż, „*Myśl i rzeczywistość*” i *inne pisma filozoficzne*, Warszawa, PWN, 1987.

Czasopisma:

Dziurlikowska A., *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki w 1977 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1978, nr 23/3–4.

Dziurlikowska A., *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki w 1977 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1979, nr 24/4.

Dziurlikowska A., *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w roku 1980.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1982, nr 27/1.

Gasik W., *Nie pozwolimy umrzeć po raz drugi. Wspomnienie o Profesorze Stanisławie Mauersbergu*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4.

Grochowski L., *Profesor Stanisław Mauersberg (1924–2012). Wspomnienia o człowieku, przyjacielu i uczonym*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4.

Hellwig J., *Ryszarda Wroczyńskiego (1909–1987) wkład do historii wychowania: w dziesiątą rocznicę śmierci*, „Chowanna” 1992, nr 2.

Markiewiczowa H., *Był taki profesor...*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4.

Mauersberg S., *Marian Falski jako teoretyk ustroju szkolnego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1981, nr 4.

Mauersberg S., *Nauczyciel wobec indoktrynacji komunistycznej w latach 1947–1956*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2004, nr 3–4.

Mauersberg S., *Orientacje ideologiczne w ruchu nauczycielskim w Polsce w latach 1918–1939*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1985, nr 2.

Mauersberg S., *Sejm Nauczycielski 1919 r.*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1980, t. XXIII.

Mauersberg S., *System oświaty a problem demokratyzacji społeczeństwa w Polsce (1918–1939)*, „Dzieje Najnowsze” 1980, nr 2.

Mauersberg S., *Szkoła i nauczyciel Drugiej Rzeczypospolitej w literaturze pięknej i pamiątkarskiej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1991, t. XXXIV.

Mauersberg S., *Szkoła średnia ogólnokształcąca jako droga awansu kulturalnego dzieci chłopskich w Polsce 1918–1939*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1994, nr 1–2.

Mauersberg S., *Trzydziestolecie szkoły ogólnokształcącej w PRL*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1975, nr 3.

Mauersberg S., *Udział ruchu nauczycielskiego w budowie podstaw ustroju szkolnego Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1995, nr 1–2.

Mauersberg S., *Wychowawca narodu (wybór fragmentów pism i przemówień Józefa Piłsudskiego – w 70. rocznicę jego śmierci)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2005, nr 3–4.

Mauersberg S., *Wykonywanie obowiązku szkolnego w niepodległej Polsce (1918–1939)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1996, t. XXXVII.

Nowacki T., *Poglądy pedagogiczne Ryszarda Wroczyńskiego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1988, nr 3.

Poznański K., *Profesor Jan Dobrzański (1901–1997) in memoriam*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1997, t. XXXVIII.

Smolański A., recenzja zamieszczona w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym” 2003, nr 3–4.

Walczak M., *Życie, działalność pedagogiczna i naukowa Profesora Stanisława Witolda Mauersberga*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4.

Walewander E. ks., *Człowiek pełen wiedzy i miłości do bliźniego. Stanisław Mauersberg (1924–2012)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2012, nr 3–4.

Strony internetowe

Internet, (dostęp: 19.03.2018 r.), dostępny: <https://slynnne-cytaty.pl/autorzy/albert-einstein>

Teachers in the rebirth of Poland and man according to Stanisław Mauersberg (1924–2012)

Summary

Stanisław Witold Mauersberg lived in 1924–2012. He was born in Godziembów (Lubartów county) into a family of teachers as the only child of Antoni, the headmaster of a local primary school, and Anna – a teacher.

He was introduced to pedagogy by his mother, and he learned the research profession and scientific art at the University of Warsaw and the Polish Academy of Sciences in Warsaw. He was an advocate for the Polish educational tradition and a keen observer of social life, as well as the author of foundational scholarly publications – both books and articles in national periodicals and joint publications. He was also one of the pillars of the editorial board of “Historical-Educational Review” (Polish: “Przegląd Historyczno-Oświatowy”), a quarterly publication of the Polish Teachers’ Association.

He specialised in the history of education, particularly of the 20th century, including issues of pedagogical theory, adult education, education of national minorities, legal problems pertaining to schools, as well as the influence of ideology and policy on education. Since he was keenly aware of his mission in society and

spiritually sensitive, he reserved in his work a place of honour for teachers, who were, in his opinion, responsible for the *rebirth of Poland and of man*.

On 19th February 1981, the State Council honoured Stanisław Mauersberg with the title of Professor of Humanities.

Keywords: Professor, Scholar, Master, a good man.